

INFLUENȚELE PRAGMATISMULUI AMERICAN ASUPRA FILOSOFIEI POLITICE EUROPENE

Filosofiei pragmatiste i-au fost asociate de-a lungul timpului multe considerații – critice sau nu – din care se pot reține câteva, esențiale și pentru spiritul american. Henry Steele Commager, în cartea sa *The American Mind*, a conferit pragmatismului american o sumă de trăsături, care – din punctul său de vedere – erau definitorii. În primul rând – spune Commager – pragmatismul a fost o *filosofie a utilității*, care „a pus ideile la treabă” și le-a judecat în funcție de rezultatele oferite, denumirea sa preferată devenind cea de instrumentalitate sau de instrumentalism. A refuzat teorii și abstracțiuni, stabilind un singur standard, acela al aplicabilității sau al utilității.

A fost apoi o *filosofie democratică*, permițând fiecărui om să filosofeze, dând fiecărui om „un vot”, luând în considerare atât „voturile” celor simpli, cât și ale celor mai învățați. Și-a dovedit adevărurile acolo unde s-au găsit, chiar dacă, uneori, în locuri mai puțin plăcute. A făcut din filosofie un mijloc și nu un scop. A considerat, de asemenea, că oamenii pot să-și dirijeze destinul lor spiritual, așa cum și-l pot dirija pe cel politic, de exemplu. A răsturnat – într-un cuvânt – tirania autoritarismului filosofic, substituind-o cu democrația reprezentării populare.

Fiind o *filosofie individualistă*, a asigurat fiecărui individ, atât cât s-a putut, un rol principal în cadrul „dramei supraviețuirii”, i-a dat o șansă și o responsabilitate în a face ceea ce este bine de făcut. A înlăturat consolarea necondiționată a individului în fața Divinității sau a Naturii, arătându-i că reușita sau eșecul în viață se datorează propriilor lui eforturi și îndemnându-l astfel pe individ la acțiune și nu la conformism, încurajându-l să-și testeze propriile convingeri.

Pragmatismul – potrivit lui Commager – s-a dorit a fi o *filosofie umanistă și plină de optimism*. A subscris destul de mult la doctrina progresului, făcând însă această doctrină mai degrabă relativă decât absolută, relativă în raport cu contribuția pe care oamenii doresc să o aducă, „riscând” pentru realizarea acestei contribuții. A arătat că soarta omului nu este determinată de forțe mecanice, ci de om însuși. Pragmatismul a acceptat evoluția, dar a atras atenția că inteligența și spiritul omului a fost tot atât de mult o parte a procesului de evoluție, ca și corpul său. A asigurat fiecărui om „demnitatea unei participări active la drama Universului”. Iar pentru faptul de a fi crezut că omul își ține viitorul în propriile lui mâini – cum plastic se exprimă Commager – această filosofie a fost impregnată de optimism.

O altă coordonată caracteristică stabilită de Commager, ar fi aceea a unei *filosofii aventuroase*, refuzând orice garanție a unei ultime salvări. Ea a mizat mai puțin pe virtute și mai mult pe inteligența și pe curajul omului. Și-a dorit să încerce orice ipoteză, nefiind împotriva inovațiilor, a originalității sau chiar a excentricității. A considerat că „Universul” este încă în căutare de aventuri și continuă din plin această căutare¹.

Calitățile semnalate ale pragmatismului reflectă calitățile spiritului american: practicalitatea, democratismul, individualismul, spontaneitatea, speranța, optimismul etc. Pragmatismul este foarte bine adaptat temperamentului cetățeanului american obișnuit. În același timp, pragmatismul a înlăturat misterele teologiei, meandrele metafizicii și hățurile științei deterministe, aducând căldura simțului comun, spre a impulsiona spiritul american².

Într-un fel, întreaga experiență a americanilor era pregătită pentru această filosofie, mai târziu validată și justificată. În practică, americanii au fost întotdeauna instrumentalisti – remarcă Commager. Ei au considerat convingerile lor ca fiind adevărate și au acționat astfel încât să le facă adevărate. Au considerat cuvinte ca: democrație, egalitate, libertate drept repere reale, stabilind totodată și consecințele practice ale acestor concepte și acționând ei înșiși pentru realizarea lor.

¹ Henry Steele Commager, *The American Mind*, Toronto - New York - London, 1970, p. 80.

² *Ibidem*, p. 81.

„Fiecare american a știut că lumea în care trăiește este – în parte – așa precum el a reușit să supună Natura dorințelor sale, câștigând Providența de partea lui, iar sublimarea acestei experiențe într-o teorie filosofică nu l-a uimit deloc”³.

Dorința pragmatistilor de a rupe cu trecutul, de a încerca noi metode, de a pune noi credințe la încercare, de a organiza un viitor a stârnit în rândul oamenilor obișnuiți multă simpatie. Nu e de mirare că, în ciuda tuturor „înțepăturilor” unor renumiți filosofi, pragmatismul a devenit popular, înainte chiar de a deveni filosofia oficială a Americii.

Există o relație intimă între filosofia pragmatistă și cuplul „mitul utilului-criza idealului”. Apărut inițial sub deviza luptei pentru „descătușarea” experienței din strânsoarea teoriei speculative (Ch. S. Peirce) și angajat apoi în tentativa de transformare a filosofiei dintr-o teorie a succesului particular într-o teorie generală a educației (J. Dewey), pragmatismul a devenit cu timpul o nouă teorie a adevărului și a valorilor morale, revendicată drept suport filosofic de toate orientările utilitarist-democratice din gândirea contemporană.

Analizând pragmatismul ca însoțitor al spiritului american, oricât de diferite ar fi căile de analiză, ele nu pot eluda, în punctul lor de plecare, că pragmatistii sunt, în primul rând, „propunători ai unor metode”⁴. Pragmatismul se revendică drept „o metodă sau o cale de analizare a problemelor reclamate de viață”⁵, deoarece se ia ca punct de plecare experiența individului, pus mereu în fața unor dificultăți, a unor „situații problematice” (Dewey) și nevoit să se gândească pentru a depăși dificultățile, pentru a rezolva cu succes problema. Într-o formulare concludivă, James spune textual: „Metoda pragmatică [...] constă în a deturna privirile noastre de la lucrurile prime, principii, categorii, necesități presupuse și de a ne întoarce spre lucrurile ultime, rezultate, consecințe, fapte”⁶.

Pragmatismul convertește în principii metodologice supoziții teoretice, fiind o teorie a activității mentale autonome, care reduce realitatea la câmpul experienței subiective. El reprezintă o concepție prin care experiența fluidă îl pune pe agentul acțiunii în fața unei realități dezarticulate, cuprinzând fapte și evenimente eterogene, făcând astfel din conceptele teoretice instrumente de lucru necesare chemărilor ademenitoare ale vieții. Suntem de acord cu aprecierile potrivit cărora prin întreaga concepție pragmatistă răzbate îndemnul spre trăirea din plin a vieții.

Pragmatismul se bazează pe o întreagă filosofie a vieții, care seamănă mult cu cea a lui Bergson. Dificultatea constă, cum remarcă unii teoreticieni, în a explica deplasarea de accent care are loc în cadrul „filosofiei vieții”, odată cu trecerea de la intuiționismul lui Bergson la pragmatismul lui James. Deosebirea decurge din faptul că pragmatismul este varianta tehnocratică a „filosofiei vieții”, constituind un moment semnificativ pentru criza unei filosofii. Diferența specifică a acestei variante tehnocratice a „filosofiei vieții” este concentrată, ca într-un focar, în teoria genetică a adevărului, al cărei cordon este – de fapt – metoda pragmatistă.

Pragmatismul a fost cea mai influentă filosofie din America în timpul primului sfert de veac al secolului al XIX-lea. A fost o mișcare intelectuală ce a avut un impact nu numai asupra mediilor academice, ci a influențat profund spiritul celor de la drept, educație, politică, teorie socială, religie și chiar artă.

Acest mod de gândire a reflectat vederile americanilor epocii clasice a istoriei Lumii Noi, puține filosofii reușind – asemenea pragmatismului – să fie filosofii ce rămân strâns legate de viața oamenilor într-un anumit context.

Scopul studiului de față este acela de a aduce în discuție un aspect mai puțin cunoscut în literatura de specialitate, anume influențele pe care le-a produs pragmatismul în gândirea europeană – precizând că studiul reprezintă doar începutul unei cercetări ce se vrea a fi mult mai

³ *Ibidem*, p. 82.

⁴ *La philosophie*, tome III, Paris, 1972, p. 545.

⁵ *Ibidem*.

⁶ William James, *Pragmatism. A New Home for Some Old Ways of Thinking in the American Pragmatism*, Cambridge (Massachusetts), 1931, p. 33.

vastă –, pentru că aceste influențe au existat, chiar dacă uneori pragmatismul a fost greșit înțeles și adaptat în Europa.

Iată-l, așadar, pe unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai „vârstei de aur” a pragmatismului – cronologic, perioada de sfârșit de secol XIX, început de secol XX – anume William James (care a promovat un pragmatism mai mult psihologic, social și uman), prezent la al V-lea Congres Internațional de Psihologie, ținut la Roma în anul 1905, unde a cunoscut – așa cum s-a exprimat chiar el – „o mică gașcă de pragmatisti”⁷, de care a fost foarte impresionat. „Cel mai interesant și de fapt edificator pentru mine – scria James – a fost momentul întâlnirii cu acest mic cenaclu, ai cărui membri mi-au cercetat scrierile – printre ale altora, desigur – cu cea mai mare seriozitate”⁸.

Povestind despre acest grup, James remarcă faptul că ei „publicau o revistă lunară, numită *Leonardo*, pe propria lor cheltuială și, în mod evident, inspirată de scrierile mele”⁹. Din așa-numitul „grup Leonardo” făceau parte Giovanni Papini și Giuseppe Prezzolini, reprezentanți ai unei versiuni mai romantice, sau cum se exprima Papini, ai „versiunii magice” a pragmatismului. Mai făceau parte din grupul pragmatistilor italieni Giovanni Vailati și Mario Calderoni – promotori ai unui pragmatism logic, analitic și științific, și Giovanni Amendola, cel care începea publicarea, în 1911, ca editor, a revistei *L'Anima*.

Pragmatismul în Italia a înflorit, cu o vitalitate maximă, în primii ani ai secolului XX, însă mișcarea nu a durat, datorită repudierii din partea Bisericii Catolice. Repudierea se datora, în mare măsură, unei mișcări filosofice mai ample, pornită din Franța, de Maurice Blondel, mișcare numită „filosofia acțiunii”, în jurul căreia s-a format o adevărată școală. Ea a devenit centrul unei grupări catolice mai liberale, care, la rândul ei, se circumscrie unei tendințe moderniste înregistrată de catolicismul francez al acestei perioade. Așa-numita „școală a acțiunii” s-a dezvoltat între anii 1900-1906, cu o publicație, *Annales de philosophie chrétienne*. Popularitatea de care se bucura a fost însă brusc întreruptă, în 1907, când mișcarea modernistă a fost aspru sancționată într-o enciclică semnată de Papa Pius al X-lea, intitulată *Pascendi dominici gregis*. De altfel, mișcarea modernistă a reprezentat o încercare de a reconcilia tradiția și credința Bisericii Catolice cu evoluția din științe și din cercetarea istorică; o încercare de reconciliere cu noua filosofie a acțiunii, ce presupunea și o reinterpretare a credințelor religioase. De aici, condamnarea modernismului s-a răsfrânt și asupra acestei filosofii a acțiunii, considerată a fi principala sursă a erorilor comise de modernism, așa cum susținea Biserica Catolică tradițională.

Situația a fost similară în Italia, unde pragmatismul a fost repudiat, după ce mai întâi a fost condamnat de alianța pe care a stabilit-o cu modernismul catolic. Din păcate, împotriva catolicismului tradițional și a influenței în plină creștere manifestată de idealismul lui Benedetto Croce și Gentile, pragmatismul în Italia nu a avut prea mulți sorți de izbândă.

Drumul aventuros al pragmatismului italian a fost îngreunat și de controversale aprig disputate de reprezentanții celor două tendințe („magică” și „logică”), care, de cele mai multe ori, au alimentat „pierderea direcției inițiale” a pragmatismului. La toate acestea se adaugă – pe de o parte – dispariția prematură a unor principali actori (Vailati moare în 1909, la vârsta de 46 de ani, iar Calderoni în 1914, la 35 de ani) și – pe de altă parte – reorientarea altora spre curente filosofice sau politice cu mai mare influență în Italia începutului de secol XX (este cazul lui Prezzolini, care se convertește la idealismul crocean, iar Amendola își concentrează atenția asupra politicii de factură liberală). Giovanni Papini este singurul care se va ocupa mai îndeaproape de pragmatism, el publicând în 1913 cartea intitulată *Pragmatismo*, ce unește, de fapt, mai multe studii și articole ale autorului și care, mai degrabă, constituie o modalitate de popularizare a autorului decât un argument pentru o nouă filozofie. În ultima parte a vieții sale, Papini renunță la abordarea pragmatică, acest lucru fiind – spun criticii pragmatismului – dovada clară a eșecului său de a răspunde nevoilor filosofice ale oamenilor.

⁷ William James, *G. Papini and the Pragmatist Movement in Italy*, în *Collected Essays and Reviews*, New York, 1920, p. 337.

⁸ *Ibidem*, p. 338.

⁹ *Ibidem*.

Și totuși, aprecierile lui James la adresa mai tânărului Papini au fost dintre cele mai călduroase și laudative, primul fiind impresionat de stilul „spiritual, strălucitor și plin de umor”¹⁰ al celui din urmă. James era nemulțumit de neclaritățile și stângăciile de exprimare ale unora dintre scrierile filosofice americane: „pragmatistii suferă de o expunere mai puțin clară, chiar în momentul în care încearcă să clarifice înțelesurile unei idei”¹¹.

Nu numai stilul lui Papini a atras aprecierile laudative ale fondatorului pragmatismului american, ci și personalitatea lui, care „întruchipa – afirmă James – ceva neliniștit, provocator, o sursă de energie continuă, care și-a găsit expresia în redarea plastică a realității”¹².

La toate acestea se mai adaugă un motiv datorită căruia James își manifestă interesul pentru activitatea lui Papini, anume acela că se anunța un adevărat program, care să stea la temelia unui nou „Weltanschauung”. Imediat după publicarea, în 1906, a lucrării sale *The Pragmatism* și după întâlnirea cu micul grup al „leonardiștilor” italieni, James începe să se gândească la pragmatism ca și filosofie, ca la un program, ca la o mișcare intelectuală al cărei fondator a fost. „În Italia – spunea el – mai precis la Florența se află un grup tânăr, extrem de activ și strălucit, de pragmatisti mărturisii, ce au și un organ de presă militant numit *Leonardo*, editat de domnul Giovanni Papini și în care se scriu articole ce se disting printr-o libertate și vigoare a limbajului, care a îngrozit riguroasa și prea serioasa societate academică ...”¹³. „Gașca leonardiștilor – scria James în continuare, fără a-și ascunde entuziasmul – debordează de acea veselie și în același timp impertinență (în sensul bun al cuvântului), care face tot farmecul tinereții și al libertății”¹⁴.

Pe scurt, pragmatismul a însemnat, pentru cei care l-au promovat în Italia, „dezrigidizarea teoriilor și a credințelor”¹⁵ și recunoașterea valorii lor instrumentale; altfel spus, un mod de gândire ce oferă „un mănunchi de metode pentru argumentarea puterii omului”¹⁶ și, mai precis, „înțelesul unei teorii constă, în întregime, în consecințele ce pot decurge din respectiva teorie”¹⁷.

O altă manifestare, asemănătoare pragmatismului și de multe ori identificată cu acesta, prezentă în istoria intelectuală franceză, plină de viață și în continuă schimbare, a constituit-o filosofia politică a lui Georges Sorel.

Teoretician al sindicalismului revoluționar, Sorel pune în legătură miturile, violența și revoluția, într-o lucrare fundamentală pentru istoria gândirii politice. *Réflexion sur la violence*, apărută în 1906, pe lângă influența pe care a avut-o asupra mișcării sindicaliste revoluționare, a expus teoria originală a lui Sorel cu privire la legătura dintre categoria de *mit*, înțeles într-o abordare socială, și categoria de *acțiune*. Miturile, pe lângă funcțiile și valorile conținute, în același timp au capacitatea de a fi stimuli pentru acțiune. Chiar dacă nu îndeamnă la o acțiune imediată, de moment, mitul conține în el însuși anumite valori ce reprezintă stimuli permanenți pentru acțiune, astfel păstrându-se însuflețit și permanent „idealul de acțiune”.

Un mit, în viziunea lui Sorel, îi conduce pe oameni împreună, în acțiuni colective, conferind elan și direcție pentru viața politică și socială, definind și concentrând obiectivele luptei de clasă. Ceea ce nu reiese foarte clar însă din lucrarea lui Sorel, lucru rămas probabil neclar și pentru el, este de ce unele mituri sunt mai valoroase și se bucură de un mai mare succes și de aderență socială și/sau politică. Ceea ce este cât se poate de clar însă, anume că toate miturile au efecte reale și că ele apelează nu atât la rațiune, cât mai ales la simțuri. Mitul, spune Sorel, în ansamblul său, reprezintă o mulțime de imagini ce stârnesc sentimente unui individ, unei clase sociale, unui partid. Mitul stârnește sentimente, speranțe, încurajează acțiunea imediată sau de viitor, pentru îmbunătățirea viitorului¹⁸. Totuși, miturile trebuie considerate ca imbolduri pentru

¹⁰ Horace Standish Thayer, *Meaning and Action. A critical history of Pragmatism*, Indianapolis, Indiana, 1980, p. 326.

¹¹ *Ibidem*.

¹² William James, *op. cit.*, p. 339.

¹³ William James, *Studies in Humanism*, New York, 1919, p. 456.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Idem, *Collected Essays and Reviews*, p. 462.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Georges Sorel, *Reflections on Violence*, London, 1925, p. 133-137.

acțiuni în prezent. Cu ajutorul miturilor, oamenii acționează asupra prezentului și modelează viitorul, deși viitorul astfel modelat poate să nu fie și de multe ori nici nu este așa cum el a fost sugerat sau inițiat de unul sau mai multe mituri.

Pe Sorel l-a interesat mai ales un mit: cel al grevei generale a muncitorilor. Este, de altfel, mitul ce reprezintă pentru teoreticianul francez esența socialismului. În viziunea lui (fără a insista asupra subiectului) mitul grevei generale domină toate mișcările „adevărate” ale clasei muncitoare; de asemenea, conferă acțiunilor ce decurg din acesta o trăsătură specială, anume violența. Vioența proletară, crede Sorel, determină conștiința de sine a clasei respective și duce la destabilizarea relațiilor între clasele sociale. El consideră statul ca pe un dușman al proletariatului iar existența partidelor politice ca pe o modalitate de exploatare de către stat a clasei muncitoare. Prin urmare, concluzionează Sorel, oamenii trebuie să se organizeze după ocupații și nu după partide politice.

Influențele pragmatismului sunt uneori mai clare, alteori mai estompate în gândirea lui Sorel, însă ele fără îndoială există, atât în ceea ce privește importanța *acțiunii* (categorie centrală pentru pragmatism) pentru o comunitate, cât și asemănarea existentă între opinia lui Sorel cu privire la rolul jucat de mit pentru un grup social și concepția lui William James din lucrarea *The Will to Believe*, cu privire la beneficiile pe care le pot aduce credințele pentru indivizi sau grupuri sociale.

Incursiunea pe care o face în analiza acțiunii umane (în particular a acțiunii sindicale), îl definește pe Sorel ca fiind un pragmatist, deși, până în acest moment al evoluției sale intelectuale, neagă o asemenea asociere. O va face însă mai târziu, când, în 1921, publică *De l'utilité du pragmatisme*, lucrare în paginile căreia acceptă, parțial, pragmatismul lui James și îi argumentează „utilitatea” drept un mijloc de limpezire a controverselor. Însă, în viziunea lui Sorel, pragmatismul americanului James este oarecum limitat de limbajul prea savant al autorului, iar în Europa, a fost limitat de interpretările date de discipolii săi, care, asemenea lui Papini, au oferit exprimări prea fantastice și mistice unor idei, de altfel, importate, pragmatiste. În consecință, putem afirma că Sorel a încercat să regândească și să reformuleze ideile pragmatiste într-o manieră mai moderată; pentru această întreprindere – spunea el – fiind nevoie de un spirit european, care să extragă ceea ce este de valoare din filosofia în cauză.

O altă figură influentă în politica europeană a primei jumătăți de secol 20 a fost Benito Mussolini, care, în 1926, într-un interviu, menționa trei nume ce au influențat dezvoltarea gândirii sale intelectuale: Sorel, James și Nietzsche. „Pragmatismul lui James mi-a fost de mare ajutor în cariera mea politică. El m-a învățat că acțiunea trebuie să fie gândită mai degrabă prin prisma rezultatelor ei, decât conform bazelor doctrinare. Am învățat de la James credința în acțiune, dorința arzătoare de a trăi și de a lupta; iată câteva idei cărora fascismul le datorează o parte a succesului său [...]”¹⁹.

De altfel, Mussolini ia contact pentru prima dată cu gândirea lui James și cu ideile lui pragmatiste, ceva mai devreme, prin intermediul „Grupului Leonardo”, numit de multe ori și *clubul pragmatist*. El a colaborat, mai apoi, cu revista *La Voce*, administrată de „Grupul Leonardo”, publicație care era mai mult de factură politică decât filosofică, în paginile ei fiind publicate subiecte de discuție incitante, inspirate din gândirea pragmatistă a lui James sau sindicalismul revoluționar al lui Sorel.

Este interesant de cercetat, mai departe, care au fost reacțiile lui James și ale celorlalți fondatori ai pragmatismului american, în ceea ce privește asocierea ideilor lor cu fascismul italian. Este, de altfel, intenția mărturisită de a iniția o mai temeinică cercetare în acest demers.

ANCA CÂMPIAN

¹⁹ George Callin, *The Story of the Political Philosophers*, New York, 1947, p. 716.

THE INFLUENCE OF AMERICAN PRAGMATISM ON EUROPEAN POLITICAL PHILOSOPHY

SUMMARY

Pragmatism, the dominant philosophy in America at the beginning of the 20th century, was in the same time an intellectual movement that not only had an impact on the “academic” philosophy, but also influenced the spirit of law, education, politics, social theory, religion and even art students. It developed as both a movement that, in many ways, criticized traditional philosophy, and a cast of mind preoccupied with setting certain positive goals. From this point of view, it was the manner of thinking the best understood. The authors that contributed the most to forming and defining pragmatism – Charles Sander Peirce, William James and John Dewey – are some of America’s greatest philosophers. Did they become prestigious because of their pragmatism or, on the contrary, pragmatism became significant mainly because of their genius? It is a rhetorical question, born out of the desire to comprehend the meaning and the significance of their magnificent concepts. philosophic meditation and included the most famous personalities who gave to what is called the spirit of American philosophy its most profound expression.

The golden era of American philosophy, the period of time when the most influential thinkers presented their theories, was unanimously set as beginning with the Civil War and ending around the ‘30s. This interval coincides with what is usually considered the time when the foundations of the American classical thought were laid. It marked the ripening of with the help of three dominant beliefs. Firstly, the belief that thought is, above all, a response to a particular situation, that it is destined to solve problems. Secondly, the belief that ideas and theories have to have “a sharp edge”, that they have to produce differentiations in life and in human behaviour. This implies two basic ideas: the first maintains that thought shouldn’t focus on universal, general and “undated” problems, but on the specific difficulties that arise in actual places and times of life, and the second asserts that the power ideas have to change the course of events depends directly on the extent to which they can be acted upon and be used as directing human behavior. In close relation to this call for a focus on specific problems, there appears the belief that intellectual activity is justified when its results are actualised. An idea not only informs, it should, above all, incite to action. According to the American spirit, if an idea does not lead to action, it should better be ignored.

Pragmatic philosophy has been much praised since it emerged. We can extract a few coordinates which also fit the American spirit itself: pragmatism as a philosophy of utility, as a democratic or individualistic philosophy (seen as offering each individual a main part in the “drama of survival”), as a humanistic philosophy full of optimism and, last but not least, as an adventurous philosophy, looking towards the future with a marked propensity for taking risks and refusing any guarantee of “last salvation”. The fundamental qualities of pragmatism are actually qualities of the American spirit: practicality, democracy, spontaneity, hope, optimism, etc.

During a research activities, I found out something sensational (the word is not a bit exaggerated, and if I had the opportunity, I should demonstrate by this project), namely: in spite its traditionalism in the history of thinking, the European world, still had some intellectuals, who were more or less attracted by pragmatist ideas and who managed to make these ideas come to life. For instance I discovered a strange connection between pragmatism and a young man (at that time), Benito Mussolini, or some other young people such as Giovanni Papini and Giuseppe Prezzolini, both of them belonging to the same generation. This information raised a lot of questions (which I intend to answer to and go into details throughout a research project).